

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”,
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”**

**Aspecte noi ale apărării urbane în Transilvania
premodernă**

Sistemele de apărare, breslele și rolul trabanților orășenești

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător științific:
Prof. univ. dr. Enikő RÜSZ-FOGARASI

Candidat:
Csaba IZSÁN

Cluj-Napoca

2024

Cuprins

1. Introducere.....	6
2. Istoricul cercetării și istoriografia temei.....	16
2.1. Documente de arhivă.....	26
2.1.1. Documente din Brașov.....	26
2.1.2. Documente din Sibiu.....	30
2.1.3. Documente din Cluj.....	34
2.1.4. Documente din Târgu Mureș și din alte localități.....	39
3. Metodologia cercetării.....	40
3.1. Întrebări terminologice legate de denumirea breslelor și de numele de familie a meșteșugarilor.....	43
3.2. Unitățile de măsură și valorile monetare din surse.....	47
4. Apărarea urbană.....	53
4.1. Scurt istoric militar al orașelor.....	53
4.1.1. Evenimente militare importante în lumina surselor narative.....	53
4.1.2. Corespondența militară a magistratului din Sighișoara între anii 1601–1645.....	78
4.1.3. Sarcini de război, aspecte legate de amploarea lor.....	92
4.1.4. Baterea și circulația monedelor în timpul domniei lui Acațiu Barcsai și al lui Ioan Kemeny.....	96
4.2. Apărarea urbană între secolele XV–XVII-lea, aspecte legate de dezvoltarea ei...99	
4.2.1. Sistemul de apărare al Cetății Alba Iulia.....	110
4.2.2. Fortificațiile Brașovului.....	114
4.2.3. Fortificațiile Sibiului și ale Sighișoarei.....	125
4.2.4. Fortificațiile Sighișoarei.....	130
4.2.5. Fortificațiile Clujului.....	139
4.2.6. Studiu de caz: Intervențiile de consolidare a zidurilor și turnurilor Clujului la începutul secolului al XVII-lea.....	144
5. Rolul breslelor în apărarea urbană.....	148
5.1. Apărarea orașelor europene înainte de răspândirea breslelor.....	148
5.2. Răspândirea breslelor în Europa.....	152
5.3. Breslele în Regatul Maghiar.....	153
5.4. Breslele în Transilvania și rolul lor în apărarea urbană.....	158
5.4.1. Situația privind numărul de bresle în orașele cercetate.....	161
5.5. Breslele din Brașov și Țara Bârsei.....	164
5.6. Breslele din cele Șapte Scaune Săsești cu accent deosebit pe cele din Sibiu și Sighișoara.....	176
5.6.1. Breslele producătorilor de armament din Brașov și Țara Bârsei.....	189
5.6.2. Problematika breslelor producătorilor de armament din Sibiu și cele Șapte Scaune.....	195
5.7. Breslele din Cluj și rolul lor în apărarea urbană.....	203
6. Oștile Principatului Transilvaniei și ale țărilor învecinate în epoca modernă timpurie.....	219
6.1. Mărimea și costul armatei, potențialul militar al soldaților.....	219
6.2. Unitățile militare din armata Principatului.....	241
6.2.1. Infanterie.....	241

6.2.2. Cavalerie, care și echipamente de cavalerie.....	249
6.3. Trabanți și mercenari urbani.....	255
6.3.1. Despre trabanți în general.....	255
6.3.2. Probleme legate de terminologie.....	256
6.3.3. Trabanzii orășenești.....	261
7. Arme folosite în Regatul Maghiar și în Principatul Transilvaniei la sfârșitul Evului Mediu și începutul perioadei moderne timpurii.....	280
7.1. Inventare și alte surse privind armele.....	286
7.1.1. Arme în testamente și scisori de partaj.....	289
7.1.2. Răspândirea armelor de foc în epocă.....	291
7.2. Socotelile orășenești din Cluj cu privire la praful de pușcă.....	299
7.2.1. Pulberăria din Cluj și producția locală de praf.....	302
7.3. Comerțul intern și extern cu materii prime și produsele de breaslă- în special arme.....	307
7.3.1. Rute comerciale pentru schimburile de produse de staniu, aramă, argint și fier.....	307
7.3.2. Privilegii și restricții comerciale.....	310
7.3.3. Clienți și cumpărători.....	315
8. Concluzii.....	320
9. Surse și bibliografie.....	333
9.1. Documente de arhivă.....	333
9.2. Documente publicate.....	335
9.3. Bibliografie.....	338
10. Anexe.....	353
10.1. Tabele.....	353
10.2. Figuri.....	363

Cuvinte cheie: apărare urbană, Principatul Transilvaniei, trabanți, bresle, arme de foc, comerțul de arme

Rezumatul tezei

În teza mea de doctorat am examinat trei aspecte fundamentale ale apărării urbane în Transilvania premodernă. Acestea au fost: întreținerea fortificațiilor, legată și de rolul defensiv al breslelor, rolul trabanților orașenești în apărare și producția armelor în mediul urban. În cadrul cercetării, au fost analizate regulamentele acelor bresle care erau implicate în întreținerea turnurilor din orașele Brașov, Sighișoara, Sibiu și Cluj. De asemenea, am urmărit să aflăm dacă breslele produceau și armele cu care se apărau orașele sau, în caz contrar, de unde proveneau aceste arme și dacă există dovezi ale unei activități continue a breslelor autohtone producătoare de arme din secolul al XV-lea până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Dezvoltarea tehnologiei militare, în special răspândirea armelor de foc a ridicat noi provocări pentru apărarea orașelor. În cadrul cercetării a fost examinată tehnologia de producere a prafului de pușcă și, pornind de la exemplul Clujului, au fost analizate datele cantitative ale acestei producții, pe baza registrelor de socoteli ale prafului de pușcă din oraș, pentru a vedea dacă cantitatea produsă la nivel local era suficientă pentru a acoperi nevoile orașului. În ceea ce privește factorii umani, am dorit să văd dacă infanteria transilvăneană, alcătuită în secolele al XVI-lea și al XVII-lea în principal din trabanți și mercenari era adecvată în raport cu cerințele epocii. În cazul trabanților urbani,¹ am examinat nu numai rolul lor în apărarea orașului, ci și proveniența lor. De asemenea, am căutat să stabilesc în ce măsură potențialul de luptă al trabanților orașeni era inferior celui al trabanților roșii și albaștri, care reprezentau infanteria de elită a principilor.

Perioada de cercetare a fost definită ținând cont de istoricul cercetării pe această temă. Astfel, a fost vizată o perioadă de aproape o sută de ani, din ultimele decenii ale secolului al XVI-lea până la moartea principelui Ioan Kemény (1662). Mai multe subteme ale lucrării se încadrează bine în stadiul actual al cercetării pe această temă, urmând cronologic investigațiile lui Liviu Cîmpeanu, Florin Nicolae Ardelean, László Szokola și Szabolcs Kozák-Kígyóssy. Dintr-un context mai larg, demersul meu continuă abordările istorice ale lui Gernot Nussbächer, Paul Niedermaier, Zsuzsanna Cziráki, János B. Szabó sau Gábor Kármán. În ceea ce privește limitele cronologice exterioare ale cercetării, limita inferioară a fost mai greu de definit, deoarece investigațiile au acoperit o serie de aspecte care nu puteau fi discutate

¹ *Darabont* în sursele de arhivă maghiare, *Trabant* sau *Drabant* în sursele germane. În literatura de specialitate de limbă română sunt folosiți termenii de trabant sau darabant.

într-un interval de timp foarte precis. De exemplu, obligațiile breslelor de a apăra orașul au fost în majoritatea cazurilor în vigoare pe o perioadă lungă de timp – în multe cazuri, statutele breslelor conțin date nu doar de la sfârșitul secolului al XVI-lea, ci și pentru secolele al XIV-lea și al XV-lea. Ori obligațiile militare impuse orașelor au supraviețuit adesea doar în scrisori privilegiale care au fost întărite în mod repetat de-a lungul timpului și doar în termeni foarte generali cu privire la contribuții (de exemplu, Diploma Andreanum în cazul sașilor), date mai precise fiind găsite pentru prima dată după schimbarea relațiilor statale în urma înființării Principatului Transilvaniei. Limita cronologică superioară a fost determinată de războiul intern din Transilvania dintre anii 1658 și 1662, care a dus la o schimbare politică atât de radicală și la o distrugere masivă a resurselor încât a definit și a încheiat în mod clar o perioadă.

După datarea cronologică, a rămas esențială și definirea cadrului geografic al cercetării. Deoarece ar fi fost imposibil ca toate orașele importante din Principat să fie studiate, căutările au fost limitate la sursele a trei centre urbane, alese în funcție de criterii bine definite. Aceste criterii au fost următoarele: importanța geopolitică a sistemului de apărare a orașului, numărul de bresle care activau în oraș, caracterul central diferit al orașelor, în funcție și de potențialul lor economic și militar. De asemenea, a trebuit să țin cont și de volumul mare de documente de arhivă care urmau să fie prelucrate. Pe această bază, cercetarea s-a axat pe două orașe săsești, Brașov și Sighișoara, respectiv pe Cluj, care nu făcea parte din cadrul Universității Săsești și era locuit atât de maghiari, cât și de sași. În ceea ce privește statutul lor juridic, toate cele trei așezări făceau parte din rândurile orașelor libere regale, cu diferența că Brașovul și Sighișoara erau și centre administrative de district (Districtul Brașov sau Țara Bârsei) sau de scaun (Scaunul Sighișoara), în timp ce Clujul era în mare parte înconjurat de sate comitatense. Pentru a stabili analogii, datele sursă pentru orașele studiate au fost comparate cu cele ale Sibiului, capitala orașelor săsești. În cazul Brașovului și Clujului, am prezentat apărarea orașelor oarecum separat de regiune, în timp ce în cazul Sighișoarei am adoptat o abordare mai diferită. Întrucât sursele disponibile ilustrează foarte bine apărarea din secolul al XVII-lea a întregului scaun, nu am vrut să separ orașul Sighișoara din acest context. Prin urmare, în acest caz, accentul a fost pus pe prezentarea rolului militar al orașului aflat în fruntea Scaunului Sighișoara, apelând și la materiale de arhivă din Sibiu și reflectând adesea asupra problemelor cu care s-au confruntat ambele orașe.

În cadrul tezei mele, am prelucrat și analizat în principal registre de socoteli, diverse evidențe de inventare, regulamente și ordine militare, documente de breaslă, corespondență cu conținut militar, Cartea de Arme (*Zeugbuch*) al împăratului Maximilian I, și deftere turcești. Pe lângă aceste izvoare, am acordat o mare importanță informațiilor provenite din surse

narative, încercând să le analizez în lumina celor mai recente rezultate ale cercetării. În procesarea izvoarelor, am încercat să organizez cantitatea mare de date, astfel încât să identific eventualele discrepanțe care decurg din denumirile diferite, care au fost deosebit de evidente în cazul breslelor. Am încercat să uniformizez diferitele denumiri ale breslelor.

Întrucât discutarea minuțioasă a istoriei orașelor studiate nu a făcut parte din obiectivele tezei, am detaliat doar evenimentele pentru apărarea urbană, astfel încât am prezentat istoria premodernă a Brașovului, Sighișoarei, Sibiului și Clujului sub forma unor panorame de istorie militară. Primul capitol important al tezei se ocupă cu fazele de construcție, dezvoltare, deteriorare și reparare a fortificațiilor și prezintă părți de fortificații care există și astăzi. Trebuie menționat aici că un studiu detaliat privind istoria de artă a fortificațiilor nu a fost nici el unul dintre obiectivele tezei. După ce am descris evoluția sistemelor defensive medievale târzii și premoderne, precum și dezvoltarea și răspândirea fortificațiilor cu bastioane de tip italian, am prezentat structurile ridicate în orașele Brașov, Cluj, Sighișoara și parțial Sibiu, în lumina propriilor mele cercetări și a constatărilor mele anterioare pe această temă. În cazul Brașovului, am considerat relevant să prezint istoria Cetățuiei, care a jucat un rol defensiv important încă din secolul al XV-lea. Pe lângă fortificațiile orașelor, am prezentat, într-un studiu de caz aparte construcțiile defensive ale cetății de la Alba Iulia. Am dedicat un subcapitol separat descrierii modului în care au fost reparate fortificațiile ruinate din Cluj, folosind datele obținute din registrele de socoteli ale orașului. Sursele arată că pe lângă membrii breslelor care întrețineau fortificațiile, locuitorii din cartierele din jurul zidurilor au jucat și ei un rol important ca forță de muncă la repararea cetății, iar orașul a angajat chiar și trabanți pentru lucrările de consolidare.

O parte integrantă a acestei problematice a constituit-o prelucrarea și analiza corespondenței militare a Consiliului orașenesc din Sighișoara între 1601–1604 și 1644–1645. Cu excepția corespondenței purtate cu comandantul Giorgio Basta, acesta reprezintă un material inedit. Scrisorile prezentate aici sunt grupate în trei categorii, în funcție de identitatea expeditorului. Prima grupă cuprinde corespondența dintre principe și generalii armatei transilvănene cu oraș, a doua corespondența dintre Giorgio Basta și Consiliul din Sighișoara, iar a treia corespondența dintre oraș și autoritățile din alte localități. Aceste scrisori oferă informații valoroase, printre altele, pentru a susține imaginea controversată a generalilor Ștefan Csáky și Giorgio Basta, dar și despre domnia iresponsabilă a lui Sigismund Báthory, considerat de istorici ca fiind unul dintre cei mai indeciși principii, și despre imaginea de ansamblu a politicii princiare dominată de nobilii transilvăneni. Corespondența evidențiază, de asemenea, povara financiară grea a orașelor săsești în timpul Războiului Lung, precum și dificultățile

logistice de organizare a războiului, prin intermediul exemplului din Scaunul Sighișoara. Celelalte subteme de cercetare sunt împărțite în trei mari capitole: breslele și rolul lor în apărarea orașelor, armatele din acea perioadă și armele folosite în perioada modernă timpurie.

Capitolul despre bresle este o continuare a cercetării pentru lucrarea mea de masterat, susținută în 2017 și completată cu rezultatele unui proiect de cercetare vizând realizarea unui repertoriu al documentelor de breslă din Transilvania (*Erdélyi Céhes Adattár*). În concordanță cu obiectele tezei, am încercat să prezint sistemul de bresle din această perioadă în ansamblul său, în funcție de cum au permis caracteristicile tipologice ale surselor. Printr-o scurtă cuantificare a rezultatelor, am reușit să identific cu exactitate activitatea a 16-16 bresle medievale și de două ori mai multe (30 și 32) bresle moderne timpurii din Brașov și Sibiu. În cazul Clujului putem vorbi de 22 de bresle din perioada medievală și 30 în perioada premodernă. La Sighișoara înainte de 1541 sursele atestă existența a trei bresle, în timp ce în perioada premodernă sunt cunoscute 10 bresle și alte 11 meșteșuguri. Identificarea precisă a multor asociații meșteșugărești este îngreunată de faptul că există uneori diferențe semnificative între denumirile din diferite surse din vremea respectivă în diferite limbi și în literatura de specialitate din secolele al XX-lea și al XXI-lea. În această lucrare am încercat să folosesc o denumire uniformă pentru breslele care lucrau în același domeniu de activitate în funcție de fiecare oraș, ceea ce poate ajuta viitoarele cercetări pe această temă.

În primele trei subcapitole, am descris organizarea defensivă a orașelor europene înainte de răspândirea breslelor, apoi am arătat modul în care s-au răspândit asociațiile meșteșugărești pe continent, și cum s-au dezvoltat breslele în Regatul Maghiar și în Transilvania. În continuare am prezentat istoria breslelor din Brașov și Țara Bârsei, din cele Șapte Scaune săsești, și din Cluj.

În ceea ce privește ipotezele privind existența breslelor producătoare de arme din perioada de referință (așa cum rezultă din publicațiile lui Ioan Marian Țiplic), trebuie precizat că nu am găsit surse care să ateste funcționarea acestor meserii (producători de arme de foc sau arbalet) în regim de breaslă. În multe cazuri, activitatea acestor meșteri poate fi urmărită în surse, dar apartenența lor de breaslă este discutabilă. Cercetările mele sunt mai curând în concordanță cu descoperirile recente ale lui Szabolcs Kozák-Kígyóssy și Liviu Cîmpeanu decât cu rezultatele lui Țiplic. Se poate stabili că la sfârșitul secolului al XIV-lea existau mai multe bresle de producători de arcuri care funcționau pe teritoriul celor Șapte Scaune. Practicanții acestui meșteșug au jucat un rol important în Brașov și Cluj până la jumătatea secolului al XVI-lea, dar ulterior, ca și în

cazul arcașilor din Sibiu, răspândirea rapidă a armelor de foc a făcut ca această profesie să devină în curând mai puțin importantă, breslele au fost dizolvate, iar meșterii au devenit membri ai altor asociații profesionale. Producătorii de scuturi aveau bresle în toate cele trei orașe, dar produsele lor nu mai prezentau nicio valoare pe piață în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după care meșterii s-au specializat în pictarea obiectelor de lemn și în producția de sulite, precum cele realizate de breasla tâmplarilor din Brașov.

La Sibiu, la sfârșitul secolului al XVI-lea, se poate urmări doar o scurtă perioadă de activitate a breslei armurierilor/fierarilor de săbii. Deși existau meșteri tunari în marile orașe transilvănene, producția de arme de foc în perioada studiată nu a fost probabil realizată în regim de breaslă, ci în arsenalele din orașe și în turnătoriile de tunuri mai mari. Abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a fost înființată la Sibiu o breaslă separată a armurierilor (pentru fabricarea de puști), după ce meșterii armurieri ieșiseră din breasla lăcătușilor. Documentele referitoare la înființarea breslei armurierilor erau până acum necunoscute cercetătorii. Fiind vorba de un material sursă din secolul al XVIII-lea, aceste documente sunt prezentate doar pe scurt în cadrul acestei lucrări.

Pe parcursul cercetării am examinat mai multe inventare de arme depozitate în turnurile breslelor (numai la Sibiu sunt cunoscute șase inventare complete și una parțială). Cele mai importante dintre acestea, sunt inventarele de la Brașov (1475 și 1562), Sighișoara (1680–1681), Cluj (1603), Sibiu (1492–1493, 1575, 1681). Cu toate că aceste izvoare sunt cunoscute, inventarul de la Sibiu din 1681, analizat în această teză, nu a fost examinat în trecut, fiind disponibilă doar o singură referință în limba germană de la începutul secolului al XX-lea. Analiza inventarului a conținut o serie de surprize, atât în ceea ce privește volumul documentului, cât și bogăția de detalii. În general, inventarele arată un amestec de arme de foc și arme albe până la mijlocul secolului al XVI-lea, dar la începutul secolului al XVII-lea acestea indică doar arme de foc depozitate în turnurile orașului. Totodată, până la sfârșitul secolului, arcebuzele, utilizate pe scară largă până atunci, au fost parțial înlocuite de muschete. De asemenea, trebuie remarcat faptul că în secolul al XVI-lea găsim nu numai arme de infanterie și de apărare în turnuri, ci și arme de cavalerie ușoară. Acest lucru poate sugera că, înainte de apariția și răspândirea unor arme de foc mai eficiente, apărătorii orașelor nu se sfiau să își angajeze atacatorii în luptă deschisă. Există, de asemenea, posibilitatea ca anumite arme ușoare, deținute de membrii de breaslă să nu fi fost depozitate în turnuri.

În ceea ce privește puținele regulamente privind apărarea urbană care au supraviețuit, exemplele prezentate în lucrare confirmă ipoteza Annamăriei Jeney-Tóth, conform căreia, aceste dispoziții au fost atât de generale încât au fost consemnate în scris doar în cazul în care

au fost aduse modificări semnificative la textul lor. Deoarece sursele disponibile sunt incomplete și reflectă doar o realitate episodică, nu putem urmări cu exactitate expansiunea economică (și urbană) a breslelor în parte, ci doar să oferim o imagine generală a dezvoltării lor. Informații despre breslele care întrețineau turnurile din orașele sunt, de asemenea, disponibile în diferite măsuri. Cu toate acestea, regulamentele arată că, în general cele mai mari și importante bresle puneau la dispoziție 8-10 membri pentru apărarea orașelor în caz de urgență și că breslele contribuiau la sarcinile de apărare în mod proporțional: dacă o breaslă avea mai puțini membri, aducea mai puțini oameni. Inventarele de arme depozitate în turnuri ne permit, de asemenea, să urmărim modul în care rolul defensiv al diferitelor bresle a evoluat de-a lungul timpului. În funcție de poziția lor pe piață, dacă cererea pentru produsul lor era mai mică decât înainte, unele bresle (probabil și din cauza scăderii numărului lor de membri) au primit sarcina de a întreține un alt turn în locul celui pe care îl aveau, de obicei alături de o altă breaslă mai mare. În continuare am analizat informațiile despre turnurile întreținute de bresle sau alte părți ale fortificațiilor, de la construirea și până la demolarea lor, și am arătat, de asemenea, dacă unele părți ale acestor structuri defensive mai există și astăzi. În multe cazuri, am adăugat date noi la rezultatele cercetărilor anterioare, și am descoperit o serie de informații noi și relevante despre turnuri sau bresle în parte. Prelucrarea surselor de breaslă oferă noi date pentru cei pasionați de istoria urbană și economică a Transilvaniei moderne timpurii.

În al treilea capitol major am prezentat și analizat armatele din epocă. În paralel cu prezentarea oștilor din Principat, sunt descrise în detaliu și cele ale celor două mari puteri vecine, Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman. Un subcapitol este consacrat tipurilor de unități militare, cu o descriere mai amplă a artileriei și a dezvoltării armelor de foc. În plus, am prezentat cele mai importante operațiuni militare care au modelat viața cotidiană a Principatului în perioada studiată, cum ar fi campania eșuată din Polonia (1657), asediile cetății Oradiei dintre 1658 și 1660, asediul Sibiului din 1659-1660 și bătălia de la Seleuș, care s-a încheiat cu înfrângerea și moartea principelui Ioan Kemény. De asemenea am discutat despre potențialul real de luptă al soldaților. Sursele narrative vorbesc adesea în mod depreciable despre armatele transilvănene din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, și prezintă în mod negativ deficitul de pregătire al soldaților și dotările acestora.

În acest context, am fost curios să văd în ce măsură experiențele cronicarilor corespund imaginii oferite de surse și dacă acest aspect poate fi analizat în legătură cu contingentul de trabanți orășenești. Am prelucrat și examinat, așadar, socotelile ale trabanților din Cluj din perioada 1614–1654, precum și o serie de surse legate de trabanții din Brașov și Sighișoara. Scopul meu a fost să definesc cu ajutorul acestor surse funcțiile de bază, numărul, potențialul

militar și originile trabanților. În general, se poate spune că, deși aveau funcții și sarcini bine definite, rolul militar a trabanților în războaie a fost mai degrabă complementar. Pentru a-și îndeplini obligațiile militare, orașele săsești au înarmat alți ostași pentru a suplimenta numărul de unități urbane. În cazul Brașovului, acest lucru a însemnat adesea peste 150 de oșteni, din Cluj au fost racolați în medie 4–8 decurii în armata princiară, iar din Sighișoara în jur de 50–60 de soldați. Din surse reiese clar că orașele săsești trebuiau adesea să asigure mai mulți soldați decât cei 500 menționați în Diploma Andreană, iar în secolele al XVI-lea și al XVII-lea era obișnuit să se înarmeze 1000 sau mai mulți militari. În perioada studiată, numărul ostașilor sași s-a menținut sub 700 doar în timpul domniei lui Gabriel Bethlen, ceea ce poate fi atribuit și faptului că, după gravele abuzuri ale armatelor lui Gabriel Báthory, noul principe a căutat să construiască relații mai bune cu sașii.

Confirmând rezultatele cercetărilor lui Attila Sunkó, Emőke Gálfi, János B. Szabó și Florin Ardelean, se poate concluziona că trabanți orășenești trebuie tratați separat de unitățile de trabanți albaștri și roșii din Alba Iulia. În timp ce acestea din urmă au fost unități de elită, servind alături de Ștefan Báthory și Gheoghe Rákóczi al II-lea pe câmpurile de luptă din Polonia, nu putem fi siguri dacă trabanții orășenești au avut vreun rol în lupte. După cum se menționează în sursele care descriu asediul Sibiului din 1659-1660, trabanții orășenești erau probabil unități auxiliare, care erau desfășurate pentru a îndeplini diverse munci fizice pe lângă apărarea orașelor. Cercetările mele susțin, de asemenea, ipoteza conform căreia un număr semnificativ din trabanți erau de origine maghiară sau secuiască, în timp ce o parte din infanteriștii recrutați pentru a suplimenta trupele urbane în timp de război proveneau din populația săsească rurală.

În ultimul capitol major al tezei, am prezentat armele descrise în sursele vremii și am discutat în detaliu evoluția armelor de foc până la începutul perioadei premoderne. Cercetarea se bazează pe datele din registrele de socoteli ale prafului de pușcă din Cluj. Cele 30 de socoteli care au supraviețuit din perioada 1592-1660 ne permit să urmărim cursul evenimentelor din secolul al XVII-lea, precum și să confirmăm schimbările în ceea ce privește depozitarea prafului de pușcă în turnurile orașului. În anii 1630, cu o schimbare de abordare față de perioada anterioară, praful de pușcă a fost distribuit mai uniform în toate turnurile din oraș, ceea ce reprezintă o referire clară la evenimente precum explozia Turnului Croitorilor din 1627, din care autoritățile orașului au învățat lecția. Din punct de vedere istoric și economic, datele consemnate în registrele de socoteli ale pulberăriei, în special descrierile celor două reconstrucții parțiale ale morii și ale pulberăriei din 1626 și 1655, oferă informații de neprețuit. Importanța morii este bine ilustrată de amploarea de resurse utilizate în cele două reconstrucții

majore și de sumele de bani cheltuite pentru materialele de construcție. Într-un context mai larg, menționarea numelor acelor oficiali care au participat la consemnarea prafului de pușcă în alte documente clujene poate fi utilă în studierea stratificării sociale și a administrației locale. În cadrul cercetărilor noastre, am comparat cantitățile exacte de sulf și salpetru necesare pentru producerea prafului de pușcă cu materialele achiziționate din import, așa cum au fost înregistrate în registrele vamale vicesimale și trigesimale. În concluzie, se poate demonstra că producția locală nu a fost suficientă pentru a satisface nevoile continue ale orașului și că producția a fost grav limitată de lipsa frecventă a materiilor prime și de greutatea anilor de război.

În prelucrarea acestor surse, m-am confruntat adesea cu probleme metodologice. În mai multe publicații anterioare, nu au fost folosite măsurile și greutatea corespunzătoare (adică cele acceptate în mod uniform la Dieta din Cluj în 1539) pentru a converti cantitățile de praf de pușcă în măsurile și greutățile actuale. În această disertație am încercat să evidențiez această problemă, pentru a facilita problema conversiei pentru cercetări ulterioare.

În cadrul ultimelor subcapitole am descris în detaliu cele mai importante aspecte ale comerțului cu materii prime și arme din acea perioadă. Pe baza surselor deja menționate, am prezentat principalele rute comerciale, restricțiile privind exportul de arme și materii prime folosite pentru fabricarea de arme în Transilvania. Pornind de la acesta, se poate concluziona, confirmând ipotezele lui Gernot Nussbächer, Ferenc Pap și László Pakó, că armele, munițiile, echipamentele militare și materiile prime pentru producția de arme au fost transportate pe principalele rute comerciale bine stabilite ale perioadei. În același timp, în ciuda interdicției stricte al exportului de obiecte de metal din Transilvania, comerțul cu acestea a continuat până în secolul al XVII-lea. Cercetarea a analizat, de asemenea, surse care arată ce arme erau deținute de persoane din diferite grupuri sociale. Scrisorile de partaj din Cluj, a căror publicare este atribuită lui Gyöngy Kovács-Kiss, au fost examinate pentru a identifica armele deținute de orașeni, constatându-se că majoritatea acestora erau arme albe (săbii și bățe decorate cu metale semiprețioase). Cu toate acestea, aceste arme au fost deținute probabil de familii de-a lungul mai multor generații, iar imaginea care reiese din scrisorile de partaj nu poate fi folosită pentru a studia dezvoltarea tehnologiei militare în secolului al XVII-lea. La sfârșitul capitoului am arătat modul în care diferite categorii sociale cumpărau arme produse în Transilvania, confirmând ipoteza din istoriografie conform căreia negustorii din orașe deserveau o gamă largă de nevoi, și că prețurile armelor variau foarte mult. Astfel, pornind de la un nivel microistoric, de la tema apărării orașelor, am reușit să ofer o imagine de ansamblu asupra

comerțului cu arme din această perioadă, trecând apoi la un context mai larg al istoriei urbane și militare internaționale.

Răspunzând la întrebările inițiale ale cercetării, au apărut o serie de întrebări noi. Mai multe dintre acestea se referă la aspectele metodologice, precum în ce măsură putem trage concluzii generale despre politica de apărare a orașelor. Disertația a reușit să susțină ipoteza cercetărilor anterioare, conform căreia autoritățile locale nu au dorit (în cea mai mare parte), sau nu au fost în măsură, să se apere împotriva asediilor lungi. În timpul războaielor interne, însă realitatea a fost diferită, deoarece orașele au fost nevoite să se apere pentru o lungă perioadă de timp împotriva armatelor unora dintre adversarii politici ai Principatului, așa cum arată asediul Sibiului din 1659–1660. De obicei, orașenii au încercat să scape de obligațiile lor militare prin mijloace materiale, optând cel mai adesea pentru înarmarea mercenarilor străini în loc să mobilizeze personal. Rămâne o întrebare importantă pentru cercetări ulterioare dacă filonul de gândire construit prin prelucrarea surselor primare din Brașov, Sighișoara, Sibiu și Cluj poate fi folosit ca un „schelet” și extins la întregul Principat, sau cel puțin la celelalte orașe săsești, ori dacă putem vorbi în termeni generali despre politica de apărare urbană în Transilvania premodernă, sau particularitățile locale sunt prea diferite pentru a generaliza.

Aceste noi rezultate ne-a oferit motivația de a continua și de a ne extinde cercetările în viitor. Firește, există multe direcții în care cercetările pot fi continuate. Volumul mare de surse de breaslă și registre de socoteli din arhive garantează că o parte dintre fonduri vor conține inventare necunoscute de arme sau alte documente legate de apărarea orașelor în general. Pentru continuarea cercetărilor ar fi nevoie de un studiu mai cuprinzător al registrelor de socoteli din secolul al XVII-lea de la Sibiu (socotelile orașului și cele ale Universității Săsești) și Brașov. În cazul trabanților din orașe, ar fi necesară exploatarea datelor din Târgu Mureș (cercetate de Árpád Botond György) și Baia Mare (cercetate de Zsolt Sütő). Investigațiile viitoare ar trebui să determine în ce măsură sursele primare din Bistrița, Mediaș sau din orașele săsești mai mici pot fi folosite pentru a justifica concluziilor formulate în această teză pentru întreaga regiune a celor Șapte Scaune sau pentru teritoriul districtelor Brașov și Bistrița.